

BANKVEZÉREK, AKIK A MAGYAR ÁLTALÁNOS HITELBANKOT NAGGYÁ TETTÉK

Kovács Tamás – Kovács Levente

A miniszteri iroda az NGM-ben

A 19. század utolsó harmadának, illetve a 20. század első felének egyik, ha nem „a” meghatározó bankja a Magyar Általános Hitelbank (továbbiakban: MÁH) volt. A bankról, annak működéséről, a bank vezetőiről és döntéseik háttéréről, valamint az alkalmazottakról számos levéltári forrással rendelkezünk. Jelen tanulmányunkban a MÁH történetének rövid bemutatása után az egykori, kiemelkedően fontos vezetőinek a pályaképét vázoljuk fel. Bemutatjuk, hogy döntéseik milyen fontos szerepet játszottak, illetve milyen hatást váltottak ki a magyar gazdaság, illetve Magyarország életében. Célunk bemutatni azt is, hogy a MÁH vezetői is „csak hús-vér” emberek voltak a maguk különleges adottságaival, gyarlóságaival, személyes és családi tragédiáival, akik azonban mindenkor átértézték a feladat és a vagyon adta felelősségüket is hazájuk iránt.

JEL-kódok: N23, N24, B31

Kulcsszavak: Magyar Általános Hitelbank, banktörténet, bankárok

1. HÁTTÉR

Az 1867-es esztendő több szempontból is kiemelkedő év volt mind a magyar-, mind a világtörténelemben. Nemcsak amiatt, mert elindult a távíróforgalom Bécs és Budapest között, hanem azért is, mert ebben az évben születtek meg – hosszas tárgyalások eredményeképpen – a 1867. évi XII. törvénycikk („*a magyar korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fenforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról*”), valamint az ennek háttérét biztosító, egyéb törvények. Érdemes kiemelni azt is, hogy a törvények egy jelentős része kifejezetten gazdasági jellegű kérdéseket és problémákat tárgyalt, illetve szabályozott. Az 1867 és 1914 közötti időszakot a történelemtudomány és a kollektív nemzeti emlékezet is egyfajta aranykornak tekinti, amikor szinte minden területen, így a gazdasági életben is jelentős fejlődés mutatkozott. Természetesen ez a 20. században kialakult kép erősen idealizálja a dualista birodalom időszakát – hiszen akkor is voltak gazdasági problémák és válságok (1869, 1873, 1882) –, de ugyanakkor tény az is, hogy a fejlődés valóban minden értelemben, így a reálgazdaságban is tetten érhető, illetve statisztikailag is jól kimutatható. A viharos 20. században a magyar bankárok és a bankrendszer nemcsak két világháborút, két valutacserét és egy nagy gazdasági világválságot éltek túl, hanem folyamatosan biztosítani tudták a gazdaság, az állam és a magánszemélyek finanszírozását, vagyonaik kezelését. A kialakult banki, bankári kultúrát azonban a II. világháború, illetve az ebben az időszakban elfogadott, különféle zsidóellenes törvények, rendeletek és egyéb intézkedések, majd az 1945 utáni államosítások és vezetőcserék szinte teljesen megsemmisítették.

2. A MAGYAR ÁLTALÁNOS HITELBANK MEGALAPÍTÁSA

Ha a magyar gazdaság, vagy még inkább a pénzügyi rendszer történetére koncentrálunk, akkor az 1867-es esztendőhöz egy igen jelentős eseményt lehet kötni: nevezetesen az első magyar credit mobilier¹, vagyis a Magyar Általános Hitelbank (MÁH) alapítását. Önmagában már az a tény is figyelemre méltó, hogy a bécsi székhelyű, a *Rothschild* család érdekkörébe tartozó Creditanstalt (CA)² vezetésével bankok és bankárok egy csoportja úgy döntött, hogy Magyarországon bankot alapít. Meg kell jegyeznünk azt is, hogy egyrészt a bécsi és londoni *Rothschild*-bankházaknak már korábban is voltak magyar, magyarországi kapcsolatai, gondoljunk csak a Lánchíd finanszírozására. Másrészt pedig számos akkori gazdasági

¹ A franciaországi eredetű modell lényege, hogy a kereskedelmi és a beruházási banki modell kombinálta egy pénzügyintézet.

² A Creditanstaltnak 1857 óta működött egy kirendeltsége Pesten is, ezt azonban csak 1871-ben vette át a Magyar Általános Hitelbank.

szereplőnek is érdeke volt, hogy a már jelen lévő Osztrák Nemzeti Bankkal³ szemben legyen egyfajta alternatíva, hiszen a nagy cél, az önálló és független magyar jegybank ekkor már és még csak illúzió volt. A tőkeszegény magyar gazdaságnak már ekkor is óriási szüksége volt a külföldi működő tőkére, így nem meglepő, hogy 1867-ben, illetve az azt követő másfél évtizedben számos pénzintézet alakult budapesti és nem ritkán vidéki székhelyekkel.

Míg az 1866. év végén működő három bank (Budai Kereskedelmi és Iparbank, Első Magyar Iparbank, Pesti Magyar Kereskedelmi Bank) összesen 1,75 millió forint befizetett alaptőkével rendelkezett, addig 1872 végén már 59,16 millió forint alaptőkéje volt a budapesti bankoknak (*Pólya*, 1895). Ehhez képest a Magyar Általános Hitelbank Rt. névleges részvénytőkéje alapításakor⁴ 15 millió forint volt, az indulásnál azonban csak 6 millió forint befizetett összeg állt rendelkezésére (*Pólya–Hegedűs*, 1892). Végül a Pesti Magyar Kereskedelmi és Váltótörvényszék 1867. szeptember 15-ei ülésén bejegyezték a Magyar Általános Hitelbankot, de a részvényeivel már 1867. augusztus 24-én lehetett kereskedni a bécsi tőzsdén. Bejegyzéskor a cég vezetésében *Kochmeister Frigyes*⁵, *Fuchs Rudolf*, *Frank Antal* (ő volt egyben a bank első igazgatója), *Harkányi Frigyes*⁶ és *Ullmann Károly* nevével találkozhatunk (*Tallós*, 1995).

Ugyanakkor mégiscsak jogosnak tűnik a kérdés: a Rothschild-bankház miért akart ennyire és ilyen jelentős tőkével megjelenni Magyarországon? A válasz visszavezet bennünket az 1848-as forradalom és szabadságharc 12 pontjának gazdasági jellegű követeléseire. Az 1867-es kiegyezés megoldotta ugyan a magyar–osztrák közjogi viszony legfontosabb kérdéseit, de az azt megelőző évek, az 1850-es évtized „passzív rezisztenciájának eredményei”, vagyis a pénzügyi nehézségek fennmaradtak. A bécsi udvar által keresztülvitt jobbágyfelszabadítás 1853-ban komoly anyagi terheket rótt az államra, mert a magyar nemességet az így

3 Az Osztrák Nemzeti Banknak 1851 óta működött Pesten kirendeltsége. Az 1816. június 1-jei császári pátenssal létrehozott Osztrák Nemzeti Bank a birodalom egész területén működő, a mindenkori uralkodó által privilegizált bank volt, amely számos monopóliummal – például bankjegykibocsátási joggal – rendelkezett. Létrehozása hátterében az a szándék munkált, hogy a napóleoni háborúkban eladósodott Habsburg Birodalom pénzügyi helyzetét rendezzék, illetve stabilizálják.

4 További tőkeemelések a Magyar Általános Hitelbank Rt.-nél: 1891-ben az alaptőke 10 milliőről 14 millió forintra emelkedett, 1897-ben 17 millió forint, 1905-ben 44 millió korona, 1907-ben 60 millió korona, végül 1911-ben 80 millió korona volt (*HOMONNAY*, 1946).

5 Az 1860-as években ő volt a budapesti tőzsde előkészítő bizottság vezetője, majd a tőzsde elnöke is (1864–1900), de 1859-től ő töltötte be a Pesti Kereskedelmi és Iparkamara elnöki tisztét is. A protestáns egyház kiemelkedő mecénása, osztrák és magyar báró.

6 1867-ig *Koppély*, illetve szintén 1867-től taktaharkányi *Harkányi*, 1895-től pedig báró. Jelentős szerepet játszott számos pénzügyi és gazdasági társaság (Budai Takarékpénztár, Magyar Általános Biztosító Társaság, Magyar Földhitelintézet) megalapításában. A Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztériumban a kereskedelmi és vámosztály vezetője (1867–1870), a Szabadelvű Párt programjával országgyűlési képviselő (facseti kerület, 1870–1897), a főrendiház tagja (1897–1918). A párizsi világiállítást magyar részlegének kormánybiztosa (1878).

elvesztett ingyenmunkaerő és föld után kárpótolni kellett, ami több évre elhúzódó folyamat volt. Ez az anyagi kompenzáció 1874-re érte volna el a csúcspontját, hatalmas összegekkel terhelve meg az államkasszát. Mindezt tetézte az 1873-as súlyos kolerajárvány, a rossz termés, az egész Európát megrázó tőzsdekrach, amelyek így együttesen megadták a kegyelemdőfést az amúgy is ingatag lábakon álló magyar költségvetésnek. Magyarországot a teljes pénzügyi és gazdasági összeomlástól egy Rothschild-érdekeltségű konzorcium 153 millió osztrák ezüstforintnyi gyorshitele mentette meg. Természetesen a hitel visszafizetése miatt a család számára alapvető fontosságúvá vált a magyar gazdaság és pénzügyi rendszer stabilitása.

Fontos kérdés megvizsgálni, hogy milyen tevékenységi körrel rendelkezett a frissen alapított magyar „credit mobilier”, a MÁH. Míg a régebben alapított pénzintézetek egy részének hatásköre lényegében alig tért el a takarékpénztárakétól, addig az új alapítású bankok jóval tágabb működési kört biztosítottak maguknak. Így például a MÁH tevékenysége felölelt mindenféle pénzügyletet, kivéve a bankjegyes záloglevél-kibocsátást, amely továbbra is az Osztrák Nemzeti Bank kizárólagos joga és feladata volt. Megjegyezzük, hogy az Osztrák Nemzeti Banknak erre csak 1876-ig volt meg a monopóliuma. A MÁH – hasonlóan a többi pénzintézethez – bekapcsolódott az ipari és kereskedelmi vállalatok alapításába, jellemzően kölcsönök, váltóleszámitólási- és folyószámlahitel nyújtásával, vagy részvényeikre előleg adásával. További tevékenysége volt, hogy közreműködött különböző állami és önkormányzati beruházások finanszírozásában: vasútvonalak, vízi utak létesítésében, építésük előmozdításában, középületek kivitelezésének finanszírozásában. Tevékenysége volt továbbá előlegnyújtás iparcikkre és nyersterményekre, adott esetben ezeknek a megvásárlása és eladása saját számlára vagy bizományként, valamint korlátozott mértékben az ingatlan-adásvétel is. Végül, de nem utolsó sorban az óvatosság szem előtt tartásával végzett váltóleszámitolás, külföldi váltók vásárlása, az értékpapírokra nyújtott előleg és a betétgyűjtés egészítette ki a Magyar Általános Hitelbank – mint látható, igen széles – üzletkörét (Pólya, 1895).

Jelen tanulmányunk nem tekinti feladatának a MÁH magyar gazdaságban betöltött szerepének bemutatását, de néhány tény feltétlenül érdemes felsorolni, amelyek mutatják a bank erejét és befolyását a magyar nemzetgazdaságban. Egyik, hogy a MÁH már 1868-tól(!) segítette a magyar államot pénzügyeinek kezelésében. 1873-ban pedig megbízást kapott a Pénzügyminisztérium bankári ügyleteinek ellátására, vagyis az értékpapírok, a váltók és a vert pénzek bizományi eladására és vételére belföldön és külföldön egyaránt. „Ezzel a Hitelbank a magyar állam bankárjává lett, és ezt a megtisztelő megbízást előbb évente, majd hosszabb időközökben megújított szerződések alapján megszakítás nélkül teljesítette.” (MNL OL Z 50–8). Az 1893–95 közti időszakban, amikor birodalmi szinten zajlott le a valutarendezés, a MÁH szintén közreműködött a régi kötvények konverziós mű-

veletében (*Pólya*, 1895). A magyar gazdasági életben való beágyazódását és befolyását mutatja, hogy – a teljesség igénye nélkül – részt vett a következő cégek alapításában:

- Fiumei Első Magyar Rizshántoló- és Keményítőgyár (1881),
- Kőolajfinomító Rt. (1882),
- Brassói Cellulose Gyár Rt. (1888),
- Magyar Fém- és Lámpaárugyár Rt. (1887),
- Hungária Gőzmalom (1891),
- Banca di credito Fiumano (Fiumei Hitelbank Részvénytársaság, 1887),
- Magyar (Királyi) Folyam- és Tengerhajózási Rt. (1895), a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bankkal közösen).

A MÁH 1890-ben létrehozta a magyar mezőgazdaság egyik legjelentősebb vállalatát, a 3 millió forint alaptőkével rendelkező Mezőgazdasági Ipar Rt.-t. A MÁH 1892-ben átvette a Magyar Cukoripar Rt. elsőbbségi részvényeit, és ugyancsak az élelmiszeripart erősítette azzal, hogy 1897-ben a Hungária Egyesült Gőzmalom Rt.-nél is részvényt pakettet szerzett. A MÁH-nak érdekeltségei voltak az alábbi cégekben is:

- Fegyver- és Gépgyár Rt. (1895),
- Részvénytársaság Villamos és Közlekedési Vállalatok Számára (1895),
- Ganz és Társa Vasöntöde és Gépgyár Rt. (1898),
- Urikány-Zsilvölgyi Szénbánya Rt. (1899),
- Franklin Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda Rt. (1902),
- Ganz-féle Villamossági Rt. (1906),
- Magyar Pamutipar Rt. (1906),
- Pannónia Kender- és Lenipar Rt. (1908),
- „Flóra” Első Magyar Stearingyertya- és Szappangyár Rt. (1910),
- Bácsmegyei Cukorgyár Rt. (1911),
- Láng L. Gépgyár Rt. (1911),
- Sopronvidéki Kőszénbánya Rt. (1912),
- „Methana” Földgáz-, Kémiai Tanulmányi Rt. (1912),
- Magyar Sertéshizláló és Húsipari Rt. (1913).

A MÁH természetesen a hazai pénzügyi szektorban is aktív, illetve azt (ki)alakító és befolyásoló szereplő volt. Így például 1886-ban átvette a Brassóban székelő Első Erdélyi Bank újonnan kibocsátott 100 000 forint névértékű részvényeit, de a Szegedi Kereskedelmi és Iparbank tőkéjének emeléséhez is 57 300 forinttal járult hozzá. Mindezek mellett megalapította az alábbi pénzintézeteket:

- Pest-Lipótvárosi Takarékpénztár,
- Miskolci Hitelintézet Rt.,
- Marosvásárhelyi Takarékpénztár Rt.,
- Horvát Általános Hitelbank,
- Felsőmagyarországi Hitelbank Rt.,
- Tiszavidéki Hitelintézet és Takarékpénztár Rt.,
- Nagybecskereki Takarékpénztár,
- Dunántúli Agrárbank Rt.

Budapesten pedig az 1893 óta működő Hermes Magyar Általános Váltóüzlet Rt. is a MÁH érdekeltségi körébe került (*Pólya*, 1895; MNL OL Z 50 Közgyűlés és igazgatóság, 155. csomó 8. tétel). Látható, hogy a MÁH a 20. század elejére nem pusztán egy nagy bankká növekedett, hanem a gazdasági élet meghatározó szereplőjévé vált, hiszen 28 hitelintézet és 63 iparvállalat tartozott érdekkörébe (*Ránki*, 1982). A Budapesti Áru- és Értéktőzsde aktívabb működtetése szükségessé tette a saját elszámolóház (Budapesti Giro- és Pénztáregylet Rt.) létrehozását, ami a MÁH akkori vezetőjének aktív szerepvállalásával, 1893-ben valósult meg (*Ferber-Nagy*, 1990). A meghatározó bankká válást jelképezte az 1910 és 1913 között, a József nádor téren megépült, impozáns megjelenésű és méretű székháza (*Gerle*, 1994). Ez a fajta pénzügyi és gazdasági erő nem pusztán magyar, hanem immár Habsburg-birodalmi szinten is jelentősnek mondható, így sikerült az osztrák jegybankkal szemben is kedvezőbb piaci pozíciókat kialakítania (*Ránki*, 1982).

Az első világháború után teljesen új helyzet jött létre. A MÁH szempontjából kétségtelenül előnyös volt, hogy lazult a bécsi anyabanktól való függése, és egyre önállóbbá válhatott a bank. Ugyanakkor a trianoni határon túlra került fiókok⁷, az ott maradt vállalatok ügye komolyan befolyásolta és veszélyeztette a bank értékét és vagyonát. Az 1920-as évek koronainflációja mind a hitel-, mind pedig a betéti állomány elértéktelenedésének veszélyét hordozta, így nyilvánvaló volt, hogy erre a helyzetre is új, azt kezelni képes stratégiát kellett kidolgozni.

Ugyanakkor tény, hogy a MÁH megőrizte vezető szerepét a magyar gazdasági életben a két világháború közti időszakban is. 1920 és 1926 között 590 iparvállalat állt a MÁH-hal üzleti kapcsolatban (ez jellemzően hitelnyújtást, számlavezetést jelentett), a magánszemélyek száma ennek nyilvánvalóan többszöröse. Az érdekeltségi körébe tartozó vállalatok száma is jelentős volt: 1920-ban 120, 1929-ben 76 vállalat (*Pogány*, 1992).⁸ Érdemes felhívni a figyelmet arra is, hogy a vesztes

⁷ A bank végül számos, immár külföldi fiókját meg tudta tartani, így az erdélyieket is. Érdekesség, hogy *Bethlen István* miniszterelnök felhívta a MÁH vezetésének figyelmét egyik tehetséges rokonára azzal, hogy a kolozsvári fiókban a bank hasznára válhatna (MNL OL B).

⁸ Természetesen már a korban is többször átszervezettek cégeket, cégcsoportokat is, illetve egy adott bank nem feltétlenül hosszú távon tartja meg részvénycsomagját. Erről részletesen írt *POGÁNY* (1989; 1991).

háború után ebben a fél évtizednyi időben zajlott a korona hiperinflációja; az országot a háborús jóvátétel és a trianoni békeszerződés következményeként számos más gazdasági probléma is sújtotta. De a MÁH képes volt jórészt meg- és fenntartani vállalati érdekeltségi körét, illetve jelentős hiteleket nyújtani a gazdasági élet szereplőinek.

Ebben a stabilitásban szerepe volt az 1923-as – a nagypolitika által is támogatott – tőkeemelésnek, és így a már meglévő osztrák tulajdonosi kör mellett egy jelentős francia és egy kisebb német is kialakult. A bank értékét és vonzerejét növelte a már korábban említett, 1873-as szerződése az állammal, amelyet 1886-ban, 1901-ben (kisebb módosítással) és 1915-ben is megerősítettek és meghosszabbítottak. Az állammal való, nagyon szoros együttműködés mindenki, de különösen a külső szakmai befektetők számára egyfajta biztosíték volt. S ne feledjük el, a bank jó hírnévnek örvendett külföldi szakmai körökben is, ezt a profi „menedzsment” és a jól felkészült szakmai stáb munkája alapozta meg (MNL OL Z 51 56. cs., 1928. január 1.) Így nagyon is érthető, hogy a MÁH-nak az 1920-as évek közepén döntő szerep jutott a különböző külföldi kölcsönök felvételében (Ránki, 1982). *Berend T. Iván és Ránki György számításai szerint „1929-ben 18 bank és takarékpénztár volt a Hitelbank érdekkörében, mintegy 9 450 000 pengő alaptőkével. A Hitelbank alaptőkéje 41 400 000 pengőre rúgott, így a Hitelbank-csoport a magyar pénzügyi hálózat részvénytőke-állományának (339 480 000 P) mintegy 15%-át ellenőrizhette. 1929-ben 75 iparvállalat tartozott a Hitelbank és csoportja érdekkörébe. Ezen vállalatok alaptőkéje 254,5 millió P-re rúgott, ami a magyar ipari részvénytársaságok tőkéjének (900 millió P) 28%-át tette ki” (Ránki, 1982).*

Az 1929–33-as gazdasági világválság azonban alapjaiban rengette meg nemcsak a MÁH-ot, hanem az egész magyar gazdaságot. Nem pusztán egy konjunktúrális időszak ért véget, annál sokkal mélyrehatóbb változások következtek be az 1930-as években. A MÁH 1929-ben még közvetítette az ún. svéd gyufakölcsön 143 millió pengős összegének leszámítolását, 1930-ban pedig a Magyar Királyi Államvasutaknak a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank Rt.-vel együtt 5,25 millió dolláros előleget folyósított (MNL OL Z 50 155 tétel, 8. csomó). Szintén 1930-ban mint a magyar állam bankárjának egy 20 millió fontsterlinges magyar államkölcsönt sikerült megszereznie. Valamivel később pedig alig tudta elkerülni a fizetésképtelenség nyomában járó felszámolást. A bank számára ugyanakkor roppant tragikus esemény volt, hogy 1931. május 11-én összeomlott a bécsi Creditanstalt Bankverein. Ez szinte a teljes régiót magával rántotta, s a magyarországi vezető hitelintézeteket csak egy gyors és hatékony állami beavatkozás mentette meg (MNL OL. K 256 PM. elnöki, rezervált 1931–334., 1933–230., 1937–209.; *Holbesz*, 2012). A világválságot szerencsésen túlélte a MÁH is, sőt az 1936–37-es esztendőben kifejezetten eredményesen működött, de 1938-tól ismét viharfelhők gyülekeztek Európa és Magyarország felett. 1938-ban meghirdette ugyan a kormány

a győri programot (Kovács, 2013), de Magyarország hadba lépése (1941) hosszú távon megpecsételte az ország sorsát. A MÁH a kimutatások és a mérlegek alapján sikeres bank volt, például 1938-ban a Magyar Általános Takarékpénztár Rt., majd 1942-ben a Nova Közlekedési és Ipari Rt. olvadt bele. Ekkor a Hitelbank alapítókéjét 44 millió pengőre emelték fel (MNL OL Z 19–4.). A rövid távú politikai sikerekért és a kibontakozó gazdasági konjunktúráért súlyos árat kellett fizetni. Az évről évre megjelenő zsidótörvények (1938, 1939, 1941, 1942), egyre több tehetőséges vezetőt és vállalkozót szorítottak háttérbe. Az 1944. március 19-ei német megszállással megkezdődött az ország kifosztása, s a korábban szinte érinthetetlennek hitt, gazdag, zsidó származású magyar pénzarisztokrácia immár a pusztaságért küzdött. Az 1944–45-ben átvonuló front pusztítása, a menekülő nyilasok rablásai és a Vörös Hadsereg „spontán jóvátételi” akciói minden értelemben romba döntötték az országot: a nemzeti vagyon mintegy 40%-a semmisült meg alig háromnegyed év alatt.

Az 1945 után kialakuló, új rendszer kezdetben – kizárólag hosszabb távú érdekei miatt – megtartotta ugyan a régi szakembergárdát, de a törvényhozási folyamatokból és az egyre erősödő kommunista befolyásból egyértelműen látszott, hogy hosszú távon nem számolnak a „régis gárdával”. Az állami gazdaságpolitikában pedig az államosítás eszméje és gyakorlata már 1945-ben megjelent, amely 1948-ra a bankokat is elérte.⁹

3. A BANK VEZETÉSE

A magyar gazdaság, így a magyar bankszektor fejlődése szempontjából is fontos lépés volt az 1875. évi XXXVII. tc. elfogadása (kereskedelmi törvény). Ez lényegében a már működő német modellt vette át az egyes vállalatok irányítási struktúrájában: közgyűlés – igazgatóság – felügyelőbizottság. 1875-re a MÁH-on belül kialakult egy irányítási modell. Így a már meglévő Verwaltungsrat (kormányzótanács) új neve igazgatótanács (Direktionsrat) lett, és mellette a közgyűlés is választott egy igazgatóságot (Direktion). Előbbinek 10–16 (közülük lett egyvalaki az elnök, ketten pedig a helyettesei), míg utóbbinak minimum 3 tagja kellett, hogy legyen. Az igazgatóság tagjai részt vettek az igazgatósági tanács ülésén, de szavazati joggal nem rendelkeztek. Természetesen a törvény által előírt, korábban nem létezett felügyelőbizottság is ekkortól működött.

A kereskedelmi törvény alapján 1876-ban a bankvezetői struktúra átalakult, de stabil maradt, hiszen a vezetők személyében nem történt változás. A három igazgató lényegében folytatta azt a munkáját, amelyet elkezdtek néhány évvel

9 A MÁH államosításáról lásd KOVÁCS TAMÁS: *A Magyar Általános Hitelbank hattyúdala* című cikkét a *Gazdaság és Pénzügy* jelen számában (216–227. o.).

korábban. Közülük – „primus inter pares” – *Weininger Vince* töltötte be a vezérigazgatói funkciót, míg *Mauthner Zsigmond* és *Frank Antal* „csak” igazgatók voltak. *Weininger* 1879-ben hirtelen elhunyt, helyére 1879. december végén *Pallavicini Ede* örgrófot, a Pénzügyminisztérium osztálytanácsosát jelölték, aki 1880. január 5-ei hatállyal lépett hivatalba. A nagybirtokos *Pallavicini* család leszármazottjának ilyen fontos és magas pozícióba való emelése azonban még a közgyűlés előtt is némi magyarázatra szorult (*Bernát*, 1914). Mindenesetre tény, hogy a minisztérium hierarchikus rendjéhez szokott arisztokratának nem volt teljesen zökkenőmentes a beilleszkedése a MÁH felső vezetésébe. Praktikus okokra – a mind mennyiségében, mind pedig minőségében megnövekedett munkára – hivatkozva, szintén 1880-ban került a bank igazgatóinak sorába *Kornfeld Zsigmond* (személyéről később részletesen írunk), akinek a tevékenysége nemcsak a bank működésére, hanem a teljes magyar gazdaságra kihatott.

Az 1876-os első igazgatótanács tagjai:

- *Andrássy Aladár* gróf elnök
- *Fuchs Rudolf* alelnök
- *Wodianer Mór* alelnök (a bécsi CA delegáltja)
- *Degenfeld Imre* gróf
- *Herz Gyula*
- *Kochmeister Frigyes* báró
- *Lukács Antal*
- *Mayrau Kajetán* báró
- *Schiefner Gyula*
- *Tschögl János*
- *Ullmann Károly* (Pesti Magyar Kereskedelmi Bank alelnöke)
- *Weiss Károly* lovag
- *Eduard Wiener von Welten* lovag (a bécsi CA delegáltja)

Célszerű alaposabban is megvizsgálni a MÁH vezető testületeiben helyet foglaló személyek életpályáját. Megállapíthatjuk ugyanis, hogy nemcsak a régió, illetve Magyarország pénzügyi kultúrájában és fejlődésében kulcsszerepet játszó, és a 19. század végére kifejezetten gazdag zsidó családokat találjuk meg a bank testületeiben. Közülük többen a bárói méltóságot is elérték a századfordulóra, illetve néhányan a főrendiház tagjai is lettek a 20. század elején. Tény az is, hogy bankárcsaládok között gyakoriak voltak a házasságok, és így az üzleti érdekeltségek és családi nexusok sűrű és sajátos hálózata alakult ki már a 19. század végére, 20. század elejére.

Mellettük azonban a magyar arisztokrácia képviselői is megjelentek a MÁH, illetve más pénzintézetek vezetésében. Annak az arisztokráciának a képviselői, akik – túl azon, hogy szintén főleg egymás között kötöttek házasságokat – a politikai élet számos kulcspozícióját is a kezükben tartották még a dualista korszakban. Befolyásuk ugyan az I. világháború után csökkent, de kapcsolati hálójuk – mind Magyarországon, mind pedig külföldön – továbbra is kiterjedt maradt.

A harmadik, egyben legkisebb csoportot a vezetőségben azok a tehetséges és különösebb „hátszéllel” nem rendelkező banki alkalmazottak alkották, akiket vélelmezhetően tehetségük és szorgalmuk juttatott ilyen komoly pozícióba.

Talán nem meglepő az sem, hogy a fő tulajdonos, a CA által delegált tagoknak a szava mindig sokkal nagyobb súllyal esett latba, mint más tagoké.

Az első igazgatótanács ebben a formában mindössze 3 évig létezett, ugyanis Ullmann Károly és Wodianer Mór 1879-ben kilépett a bank kötelekéből (*Kövér*, 1993, 95 o.), illetve idővel többen elhaláloztak. 1878-tól kezdve folyamatosan kisebb-nagyobb változások történtek a bank felső vezetésében, ezek az évről évre kiadott *Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompaszokban* jól nyomon követhető.

1905-ben Kornfeld Zsigmond és *Ullmann Adolf* – összhangban a kereskedelmi törvénnyel – felszámolta az igazgatóság és az igazgatótanács kettősségét, és a bank vezetését egy 9–18 főből álló igazgatóságra bízta. Ez az igazgatóság választott aztán saját kebeléből ügyvezető igazgatóságot, illetve tagjai alkothatták a végrehajtott bizottságot (MNL OL Z 50, 14. cs., 4. t.).

Ugyanakkor feltehető a kérdés, vajon ezeknek a változásoknak volt-e hatása – és ha igen, akkor milyen – a MÁH működésére. Valójában azt kell látnunk, hogy a Kornfeld és az Ullmann családok, valamint az I. világháborút követően *Scitovszky Tibor* lényegében 1944–45-ig meghatározó szerepet játszottak. Ők egyaránt bíztak úgy a külföldi, mint a legfelsőbb kormányzati körökhöz fűződő, igen kiterjedt kapcsolataikban. Tény, hogy ez a fajta bizalom mindkét esetben működött visszafelé is. Nyilvánvaló, hogy a bizalom fontos kérdés a szektorban, de egyben az egyik legnehezebben megfogható eleme a bank működését befolyásoló döntéseknek (*Krausz*, 1937).

Másrészt tudnunk kell, hogy a korban számos komoly és fontos kérdés nem nyilvános vitákon vagy a sajtó előtt zajlott le. Mind a politika, mind pedig a bankok világában a személyes tárgyalásoknak, a „fehér asztalnál”, egy családi eseményen vagy éppen egy vadászon történt beszélgetéseknek meghatározó szerepük volt. A papírokon és a különböző dokumentumokban pedig sokkal inkább ezeknek a megegyezéseknek a leiratát látjuk – ha a releváns dokumentumok egyáltalán megmaradtak. Ne feledjük, a MÁH számos vezetője felsőházi tagként egyben a politikai elit tagja is volt. Így „a” politikával való formális és

informális érintkezésük szinte napinak volt mondható. S végül ne feledjük az elitet átszövő családi kapcsolatok hálóját, ahol szintén minden kérdés és probléma szóba kerülhetett, s ugyebár családon belül mindig minden más optikát kap... (Strasserné– Bán, 1999; de más oldalról felmerült a nepotizmus vádja is: *Népszava*, 1905. június 13., p. 4.).

A bankok és általában a magyar gazdaság életében az 1938-tól meghozott és bevezetett zsidótörvények meghatározóak voltak. Önmagában kérdés az is, hogy az egyes intézmények „milyen lelkesedéssel” hajtották végre a törvényeket. Mindenesetre a MÁH jogászainak sikerült elérniük, hogy a Magyar Általános Hitelbank nem minősült zsidó cégnek, így szabadon folytathatta korábbi tevékenységét (MNL OL Z–51).

Ugyanakkor lássuk azt is, hogy a magyar állam egyszerűen nem engedhette (volna) meg magának, hogy az ország talán legfontosabb, és egyfajta tartalék-MNB szerepet is betöltő bankot hagyjon leromlani vagy meginogni, különösen 1941 után. A MÁH pedig egyfajta kapocs volt vagy maradt valamilyen szinten a Nyugat irányába.

Az alábbiakban az 1937-es és 1942-es igazgatóság névsorát közöljük. A két vezérigazgató személyével a későbbiekben foglalkozunk, de érdemes összehasonlítani a két névsort, amely nemcsak személyekben, hanem létszámában is eltér egymástól. Megfigyelhető, hogy 1942-re a nyugati tulajdonosok képviselői jórészt kiestek, illetve már ügyelni kellett a zsidótörvények által előírt százalékos arányok betartására is, amelyet például a létszám megemelésével lehetett a legegyszerűbben kijátszani.

1937

Harkányi János báró

Kornfeld Pál báró

Rotschild Lajos báró

Ullmann György báró

Dr. Domony Móric

Dr. Egry Aurél

Dr. Scitovszky Tibor (vezérigazgató)

Andrássy Sándor gróf

De Boissieu, Albert gróf

De Saint-Sauveur, Armand gróf

Mailáth József gróf

Kovács Géza

Kux Emil

Lepercq, Aimé

Lion, Louis

Pierson, Allard

Russó Illés

Vida Jenő

Wevl, Ernest

1942

Kornfeld Pál báró

Ullmann György báró

Berczelly Jenő

Dr. Apold, Anton

Dr. Beck Róbert

Dr. Beöthy László

Dr. Egry Aurél

Dr. Fabinyi Tihamér (vezérigazgató)

Dr. Pilder, Hans

Dr. Mándy Lajos

Dr. Perényi István

Dr. Scitovszky Tibor

Andrássy Sándor gróf

Hagyó Kovács Gyula

Juhász Zoltán

Kállay Rudolf

Kánya Kálmán

Goetz, Karl

Kovács Géza

Láng Gusztáv

Pierson, Allard

Vida Jenő

Horthy Miklós kormányzó ellentmondásos viszonyát a zsidósággal, illetve a nevével fémjelzett korszakban folyamatosan megjelenő „zsidókérdés”, illetve 1938 után a nyíltan zsidóellenes törvények és rendeletek elemzése, illetve értékelése nem ezen tanulmány feladata, jelen írásban csak utalunk ezekre, illetve bizonyos elemeit rögzítjük.

Ugyanakkor sokatmondó *Dietrich von Jagow* SA-Obergruppenführer német nagykövet jelentése 1943. április 15-i táviratában, amelyben jelzi, hogy a felsőház külügyi bizottságába két zsidó származású tagot választottak be: *Chorin Ferencet* és *Egry Aurélt*. Ugyanakkor a felsőház pénzügyi bizottságában öt zsidó származású személy foglalt helyet: báró *Kornfeld Móricz*, báró *Ullmann György*, *Chorin Ferenc*, *Egry Aurél* és *Vida Jenő*. „*A magyar kormánynak nem áll szándékában a zsidókérdésben az általunk képviselt vonalat követni*” – írta jelentésében von *Jagow* feletteseinek Berlinbe (*Ránki–Pamlényi–Tilkovszky–Juhász*, 1968).

Vagyis a politikai elit és az ország legfelsőbb vezetése a gazdasági életben meghatározó szerepet játszó nagytőkések – még ha azok zsidók vagy a törvény értelmében zsidó származásúak is – pozícióban tartotta, mi több: fontos feladatokkal bízta meg.

A helyzet 1944. március 19-én gyökeresen megváltozott. Az országot megszálló Wehrmacht mellett és mögött megjelenő speciális SS-egységek ugyanis a magyar zsidó nagytőkések vagyonát is meg akarták szerezni – akár a maguk, akár a III. Birodalom számára... (*Szita*, 2005). A nyilas hatalomátvételt követő bő fél évben pedig a front pusztításai és a teljes káosz uralkodott az országban, amikor banki szolgálatáról nem, legfeljebb a bankok kifosztásáról lehet csak beszélni.

Az alábbiakban öt kiemelkedő MÁH-vezető életrajzán keresztül próbáljuk meg bemutatni nemcsak a bank történetét, hanem azt is, hogy a vezetők személyisége miként befolyásolta a MÁH fejlődését – gyakran igen nehéz történeti időkben.

Kornfeld Zsigmond (Goltsch-Jenikau [ma Golčův Jeníkov], 1852. március 27. – Budapest, 1909. március 24.) apja egy szeszfőzde bérlője volt, aki azonban taníttatta valamennyi gyermekét. Kornfeld Zsigmond eredetileg rabbinak készült, de apja betegsége miatt 14 éves korában munkát kellett vállalnia. Így kimaradt a gimnáziumból, és a Thorsch M. fiai és a Wahrmann és fia bankokban kezdett el dolgozni. Tehetségének és munkabírásnak köszönhetően gyorsan emelkedett a bankvilág ranglétráján. Húszéves korában az újonnan alapított Bömischer Bankverein egyik vezetője, négy év múlva a Credit-Anstalt igazgatóhelyettese lett (*Kornfeld*, 2014).

1877 decemberében azonban *Albert Rothschild* magához rendelte fiatal, alig 25 éves beosztottját. Egy kvázi vizsgabeszélgetés után felkérte Kornfeldet, hogy men-

jen Magyarországra, és ott vegyen részt az „ikerbank”, vagyis az akkor már 10 éves Magyar Általános Hitelbank irányításában.

Kornfeldet kifejezetten ellenségesen fogadták, azonban ez őt nem zavarta: Pestre költözött, és 1878. március 13-ai kezdéssel mint igazgatósági tag kezdett dolgozni a MÁH-ban. A kormány, pontosabban a kormányok hamar felismerték az ifjú bankár képességeit, és egyre inkább hallgattak tanácsaira, sőt: bizalmukba fogadták. Így a Bosznia-Hercegovina 1878-as okkupációjához szükséges anyagi fedezetet biztosító Rothschild-bankházzal is a fiatal Kornfeld tárgyalt, emiatt többször is járt Párizsban (Halmos, 2004). Sikeres üzletfilozófiájának alapja: „Kockázat nélkül nincsenek nyereségek, ahol nincs veszteség, ott nincs üzlet” (Radnóti, 1929, p. 272.).

Ugyanakkor vélelmezhetően Kornfeld is megszerette nem csak új munkáját, hanem új lakhelyét, és általában véve, Magyarországot. Nemcsak itt telepedett le véglegesen, hanem szinte tökéletesen megtanult magyarul – a hagyomány szerint 1885-ben kezdett el magyarul tanulni –, és családot is itt, Budapesten alapított. 1879-ben vette feleségül *Frankfurter Borbálát (Bettyt)*, akinek hozománya sem volt megvetendő. Összesen öt gyermekük született: *György* (1880–1902), *Mária* (a későbbi dr. domonyi *Domony Móricné*, 1881–1939), *Móric* (1882–1967), *Pál* (1884–1958) és *Ferenc* (1897–1945). Közülük a középső gyermeke, a rendkívül művelt és áldozatkész *Móric* (Radnóti, 1929) szintén a magyar gazdasági élet meghatározó alakjává vált. Esetében érdemes megjegyezni, hogy 1925-ben katolizált, illetve, hogy felesége, *Weiss Marianne Weiss Manfréd* lánya volt, s így sógora *iff. Chorin Ferenc* GYOSZ-elnök. Negyedik gyermeke, *Pál* is közgazdasági pályára került, széles műveltségű és a közért dolgozó ember volt, aki „*az európai gazdasági elit megítélésben is egyike a legtehetségesebb és legelhivatottabb embereknek*” (Radnóti, 1929, p. 274.) A bankban vezérigazgató-helyettesi állásig jutott. „*A Kornfeld fiúk általában akceptálták a bismarcki bölcsességet, hogy csak az ökör következetes, mert mindig szénát eszik. Az üzletek, a chance-ok, a kockázatok, a lehetőségek, az arányok és a sikerek változnak és a nos mutamur erre is vonatkozik*” (Radnóti, 1929, p. 271.).

Az egész Osztrák–Magyar Monarchia számára fontos pénzreformban, vagyis a korona bevezetésében is döntő szerepet játszott Kornfeld. Egy kortárs szerint *Wekerle Sándor* miniszterelnök-pénzügyminiszter volt „*a hadvezére a valutarendezési küzdelemnek és Kornfeld volt a vezérkari főnöke*”. Kornfeld 1899-től a Budapesti Tőzsde elnöki posztját is betöltötte. Egyik legfontosabb intézkedésével a német helyett a magyart tette meg a börze hivatalos nyelvén. Az ellenzők ellenállását végül azzal verte le, hogy elrendelte: a nem magyarul kötött üzletek egyszerűen érvénytelenek. Halála után bronz mellszobrát a Tőzsdepalota épülete előtt állították fel. Emellett közreműködött a Budapesti Giro- és Pénztáregylet megalapításában, amely az ingótoke forgalmának megkönnyítésére és biztonságossá tételére jött létre (Halmos, 2004; *Ferber-Nagy*, 1990).

A századfordulóra Kornfeld Zsigmond a magyar politikai-gazdasági elit köztiszteletnek örvendő és megkerülhetetlen figurája. 1890-ben III. osztályú, 1893-ban pedig II. osztályú Vaskorona-rendet kapott. 1901 decemberétől a felsőház tagja, 1909-ben pedig – nem sokkal halála előtt – megkapta a bárói címet is. Felsőházi taggá való kinevezésekor egy hosszú, méltató cikk jelent meg Kornfeldről:

„Kornfeld Zsigmond a magyarság legértékesebb és legérdekesebb hódításai közé tartozik. Mint a legnemzetközibb hatalomnak, a pénznek képviselője került Csehországából Magyarországra, most huszonnégy éve és ma mint a magyar gazdasági életnek egyik intéző hatalma foglal helyet a magyar főrendek házában. Hogyan emelkedett fokról-fokra e húszonnégy év alatt, mit és hogyan dolgozott és alkotott, hogyan nőtt belsőleg és hasonult át magyarrá (...) Kornfeld a magyar gazdasági élet önállósításának már eddig is nagy tényezője, a jövőben egyik legfőbb reménye. Ilyen vezéremberrel lehet a magyar pénzügyet a maga lábára állítani és fölvirágoztatni. Hogyan szerezte meg ezt a hatalmat? Csak a legtisztább, legnemesebb és legerősebb fegyverekkel. Szellemének ereje és akaratának energiája nem kisebb, mint jellemének integritása (...) Ezek után senki sem fog csodálkozni rajta, hogy ez az úgynevezett üzletember egyetemes műveltségű férfiú, a szónak és tollnak mestere, a magyar szónak és a magyar tollnak! Szabad óráiban szinte tudományos magaslatra emelkedő gondolkodásában. Kornfeld Zsigmondról szólva, őt új méltóságában üdvözölve, nem kell a szokott szólásokhoz folyamodni; róla csak az igazságot kell megírni, egyszerűen és czikornyátlanul, hogy kinevezését méltó módon magyarázzuk.” (Budapesti Hírlap, 1901. december 29.)

Ugyanakkor, ahogyan más zsidó származású családok tagjai, ekkor még Kornfeld sem gondolta, hogy asszimilációját vallásváltással kellene összekötnie. Kornfeld büszke volt izraelita vallására, ezért jelentős szerepet vállalt a fővárosi zsidó közéletben: 1897-től a Rabbiképző Intézet vezetőségi tagja, 1905-ben a Pesti Izraelita Hitközség alapítványi ügyosztályának elnöke, 1906-tól pedig a hitközség alelnöke volt. 1890-ben vásárolt egy kisebb birtokot Rakovicán (ma: Szlovákia), s az ott élő zsidó közösségnek zsinagógát építtetett.

Egy Móricz Zsigmond által megörökített anekdota szerint, miután tető alá hozott egy hitelszerződést Oroszország számára, az orosz követ felkereste, hogy köszönetet mondjon, és kitüntetést ajánljon fel Kornfeldnek. Erre a bankár a következőt válaszolta: *„Bankár vagyok, aki ezt az üzletet a kormány óhajására csinálom. (...) A köszönetet tudomásul veszem, de a kitüntetésből nem kérek. Zsidó vagyok s az Ön hazájában üldözik, sőt gyilkolják a zsidókat, én tehát orosz kitüntetést nem fogadok el.” (Kornfeld, 2014)*

Baranyavári báró Ullmann Adolf (Pest, 1857. június 19. – Budapest, 1925. február 5.) apja, *Ullmann György Móricz*, ismert nagykereskedő, illetve a Budapesti Áru- és Értéktőzsde alelnöke. A kereskedelmi akadémiát végzett Ullmann Adolf 1874-től a Magyar Általános Hitelbank alkalmazásában állt. 1881-től cégvezető, 1885-től igazgató, 1895-től pedig mint elnök dolgozott. Kornfeld Zsigmond visszavonulása után, 1909-ben pedig a bank „jó lelkű és tisztességes” vezérigazgatója lett (*Radnóti*, é. n.) Mindezek mellett az Országos Iparegyesület alelnöke és a gyár-ipari szakosztály elnöke. Ebbéli minőségében lett a „kivándorlási tanács” tagja 1910-ben, amely pozíciójában többször is megerősítették (*Belügyi Közlöny*, 1910, 52.). Szintén 1910-ben az éppen megalakult Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetségének az igazgatósági tagja is lett. A korra is jellemző, és egyben Ullmann fontosságát is mutatja, hogy 1910-től a főrendiház tagja, 1918-ban pedig bárói címet kap az uralkodótól. Az ennek kapcsán megjelent, méltató cikk nem csupán összefoglalja Ullmann Adolf életrajzát, hanem sokkal inkább nyíltan példaképül állítja a teljes magyar társadalom elé:

„Mintegy 28 évvel ezelőtt ismét a Magyar Általános Hitelbanknál folytatta tevékenységét, néhai báró Kornfeld Zsigmond mellett, ki benne nemcsak legjobb munkatársát látta, hanem véleményét minden fontos eseménynél meghallgatta. Az a szellem, mely mindenkor uralkodott e vállalatnál s a melynek mindig az volt a mottója, hogy a nyereség csak akkor bír értékkel, ha ezzel a köznek is szolgálatot teszünk: volt Ullmann Adolfnak is vezérgondolata s ma is az. Ez tette nagygyá az intézetet és a vezetése alatt működő számos vállalatot; ez tette oly tiszteltté nevét. Közgazdasági működését részletezni annyi volna, mint a Magyar Általános Hitelbanknak és a magyar közgazdaság fejlődésének utolsó huszonöt év történetét megírni. (...) Báró Ullmann Adolfnak egyik legértékesebb tulajdonsága, hogy annyira jó ember, miszerint személyes ellenségei sincsenek. Pedig egy bankigazgatónál ez nagyobb dolog, mint másnál. Neki sokszor kell kívánságokat teljesítenül hagyania, követeléseket visszautasítania s intézetének érdekét másokkal szemben megvédelmeznie. A pénz amúgy is sok embernek kelti fel az irigységét s a szegény ember sokszor ellensége annak, a ki nagy tőkékkel bír vagy azok fölött, mások megbízásából rendelkezik. A mellett olyan korszakban élünk, a mikor a bankokat egyáltalában sok támadás éri. (...) Ez a nagy munkakedve és munkabírása egyszersmind az ő nagy karrierjének az egyedüli magyarázata a legkisebb fokozaton kezdte meg pályáját s elérte a legnagyobb fokot. A legkisebb fizetéssel lépett a legnagyobb intézetbe s Magyarország e legelső bankjának élére került – nem protekciók, nem családi összeköttetések révén, hanem a maga szorgalmából és erejéből.” (*Vasárnapi Újság*, 1918, 65. évf. 16. sz., p. 243.)

Érdekes adalék: 1925-ben sajtóhír volt az a döntése a MÁH-nak, hogy Ullmann Adolf halála után nem töltik be senkivel sem a megüresedett vezérigazgatói posztot.

Feleségétől, *Lichtenberg Ellától* három gyermeke született. Idősebb fia, *György* követte apját, s maga is bankár, illetve a MÁH vezetője lett. *Ferenc* öccse 1914-ben, 20 évesen halt hősi halált. *Mária* nevű leányának sorsáról azonban alig rendelkezünk információval.

Ullmann Adolf 1920-ben megvásárolta a bélai kastélyt (ma: Szlovákia), amely a család egyfajta bázisa lett az évek alatt. Az Ullmann család kiváló kapcsolatokat alakított ki a község lakosaival. Ha a szükség úgy hozta, segítettek a rászorulóknak, akár a saját tulajdonú autójukkal szállították a betegeket a párkányi orvosi rendelőbe.¹⁰

Baranyavári báró Ullmann György (Budapest, 1891. augusztus 6. – Köln, 1961. március 21.) Ullmann Adolf fia piaristáknál érettségizett, de nem csak ez mutatta meg a család asszimilációs törekvéseit. A „legifjabb” Ullmann mindig is érdeklődött a magyar politika, ilyen értelemben az ország és a nemzet jövője iránt, de a magyar kultúra és művészet iránti elkötelezettsége is közismert volt. Az első világháború után Ullmann György katolizált ugyan – az 1930-as években tagja volt a Szent István Társulat vezetőségének is –, de ennek ellenére sosem tudott például a Nemzeti Casinóban tagságot szerezni. Ez a tény ugyanakkor rámutat arra, hogy a társadalmi integrációnak mégis voltak határai.

Ullmann György a MÁH igazgatótanácsába 1927-ben került be, Kux Emillel egyetemben. Bankári működésére kevés közvetlen adat lelhető fel, vélelmezhetően továbbvitte az apja és a Kornfeldek által is képviselt, gazdasági-pénzügyi értelemben konzervatív irányvonalat. Találó megfogalmazás szerint az „*apja fia*”, akinek „*legfőbb emberi erényei: az egyenessége, az őszintesége és a tisztessége*” (*Radnóti*, 1929, p. 327.)

Ugyanakkor a társadalmi kapcsolatrendszeré és a közéletben való részvétele nem csak aktív volt, hanem jól dokumentált is. 1924. december 23-án hét egyesület képviselőinek részvételével megalakult a Magyar Országos Asztalitenisz Szövetség, amelynek az első elnöke Ullmann György lett, nemkülönben megválasztották a Magyar Közgazdasági Társaság igazgató-választmányi tagjának is 1925-ben.

Az elszórt utalásokból és megjegyzésekből érezhető, hogy Ullmann nem rokon-szenvezett sem a hitleri Németországgal, sem a kommunista Szovjetunióval. A *Bajcsy-Zsilinszky Endre* és *Kiss János* vezette szerveződéshez kapcsolódó, a Hitelbank munkatársaiból szerveződő csoportnak ifjabb báró *Ullmann György* is a tagja volt. Maga a csoport pedig csak az idősebb báró Ullmann Györgynek, a bank ügyvezető igazgatójának/vezérigazgatójának a „*tudtával és beleegyezésével*” működhetett (*Kövágó*, 1994, pp. 45–46).

¹⁰ 2000 decemberében *Ilona von Krockow* grófnő és *Matthias* gróf, *Ullmann György* unokái visszavásárolták a családi birtokot, és elindították a kastély felújítását.

Ullmann végül 1945-ben elhagyta az országot, s ebben a döntésében vélelmezhetően közrejátszott egy *Rákosi Mátyással* folytatott beszélgetése. Ebben Rákosi nem hagyott kétséget afelől, hogy mit gondol Ullmannról... (*Kövér*, 1993). A rendszer azonban nem könnyen engedte el az Ullmann családot (lásd: december 8-án a belügyminiszter beszámol a 264/18. napirendi pont alatt ifj. Ullmann György banktisztviselő, *Weiner József*, dr. Illés József jogakadémiai rendkívüli tanár, *Vaszary Jánosné Muráti Lili* színésznő, *gróf Széchenyi Imréné gróf Nádasdy Ilona*, *Fóthi Kálmán* m. kir. kormányfőtanácsos, a Magyar Vasúti Forgalmi Rt. vezérigazgatója, *dr. Orczy Béla*, *Vérfi János*, *Tibold Károly*, *dr. Bohus Márton*, *Ákontz Sarolta*, *Pethő Józsefné* és *Burg Mihály* hazatérésre történő felhívásáról. In: Minisztertanácsi jegyzőkönyvek napirendi jegyzetei, p. 271.). Az 1948. évi XXVI. törvény, az 1948. évi LX. törvény és az ezt követő, 1957. évi V. törvény értelmében Muráti Lili, *Nagy Ferenc*, Ullmann György és még sokan mások is elvesztették magyar állampolgárságukat.

Emigrációs éveiről keveset tudunk. Annyi biztos, hogy 1954-ben a Magyar Nemzeti Bizottmány tagja lett, de tényleges eredményt sem ő, sem pedig a bizottmány nem tudott felmutatni.

Dr. nagykéri Scitovszky Tibor (Nőtincs, 1875. június 21. – Los Angeles, USA, 1959. április 12.) Lengyelországból Magyarországra települt katolikus, magyar nemességet kapó, értelmiségi család sarja (*Scitovsky*, 1997). Kalksburgban a jezsuitáknál érettségizett, majd a budapesti és a párizsi egyetemeken végzett jogi tanulmányokat. Diplomájának megszerzése után, 1889-ben a Kereskedelemügyi Minisztériumban kezdett el dolgozni. Itt főként általános kereskedelempolitikai kérdésekkel foglalkozott. Szorgalma, franciás előkelősége, angolos hűvössége, lényének nobilitása, nyelvkészsége és nyelvismerete alapján minisztériumi karrierje nem volt kétséges. (*Radnóti*, 1929). 1920-ban áthelyezték az akkor nemrég alakult, önálló magyar Külügyminisztériumba. Mint delegátus részt vett a trianoni béketárgyalásokon. 1922-ben a Kereskedelmi Minisztérium államtitkára lett. Alig egy évvel később minisztériumi kollégája, Domony Móric ajánlására (*Radnóti*, 1929, p. 211.) 1923-ban a Magyar Általános Hitelbank ügyvezető igazgatójának választották meg, ekkor bankjának a képviselőjében a GYOSZ alelnökségét is ellátta. Újabb esztendő elteltével azonban visszatért a kormányzati munkához: 1924. november 16. és 1925. március 17. között a *Bethlen*-kormány külügyminisztere volt. Majd – a miniszteri presztizsnövekedés eredményeként – a Magyar Általános Hitelbank vezérigazgatója, alelnöke, majd 1944-től 1947-ig elnöke. Az 1920-as évek derekán történt – s a korban túl sűrűnek mondható – munkahelyváltások hátterében egyértelműen az akkor zajló kölcsönügyletekhez kapcsolódó tárgyalások állhattak (*Ránki*, 1982). Hasonlóan szenzitív küldetés lehetett, amikor Scitovszky Rómában tárgyal egy Olaszország által nyújtott hadi hitelről. Noha *Mussolini*

megígérte Bethlen István miniszterelnöknek, hogy anyagilag is támogatni fogja a magyar haderőfejlesztést egy 300 millió pengős hitellel, amikor azonban a konkrétumokra került volna sor, a Duce visszakozott, és csak az ígért összeg felét kívánta folyósítani. A kormány Scitovszkyt küldte Rómába, hogy rendezze el a hitelügyletet, a tárgyalások azonban végül nem vezettek eredményre (MNL OL K 63–1930–23–636.).

Fia, *Scitovsky Tibor* (Budapest, 1910. november 3. – Stanford, 2002. június 1.) elméleti közgazdászként vált ismertté. A jóléti közgazdaságtannal, az emberek boldogságának és fogyasztási szokásainak viszonyával foglalkozott. A Stanford Egyetemen volt professzor, közgazdasági munkásságának elismeréseképpen az Amerikai Közgazdasági Társaságtól megkapta a Distinguished Fellow címet (https://hu.wikipedia.org/wiki/Scitovsky_Tibor).

A MÁH irategyüttesében megmaradtak a Scitovszky Tibor nyugdíjba vonulásával kapcsolatos iratok. Ennek értelmében 1939. márc. 31. hatállyal ment nyugdíjba. Járandósága 36 000 pengő/év volt, és halála után az özvegye 24 000 pengő/év járandóságot fog kapni, kvázi özvegyi nyugdíjként. Ugyanakkor Scitovszky jogosult volt állami nyugdíjra is mint egykori minisztériumi alkalmazott, illetve miniszter. Ennek nagysága 12 247 pengő 20 fillér/év volt. Ezért a MÁH a 36 000 pengős összegből levonta a 12 247 pengő 20 fillért, s az így kapott összeget utalták nyugdíjként az egykori igazgatónak (MNL OL Z 53–49).

Scitovszky munkája és szolgálatai elismeréseként alapításakor a felsőház tagja lett. A II. világháború után, a bankok államosításakor azonban az USA-ba távozott.

Fabinyi Tihamér (Hisnyóvíz, 1890. augusztus 7. – Boston, 1953. június 11.): az evangélikus vallású, nemzetközi kitekintéssel bíró jogász a politikából érkező banki felsővezető tipikus példája volt. Pályája elején a budapesti törvényszéken, majd a Kúrián és a hatásköri bíróságon dolgozott, innen került az Igazságügyi Minisztériumba törvény-előkészítő bírónak. 1921-ben a Ganz-Danubius Gépgyár jogi igazgatója lett, majd önálló ügyvédi irodát nyitott. Időközben a Pázmány Péter Tudományegyetem perjogi magántanárává avatták (1924), majd 1927-től a Királyi Magyar Tudományegyetemi Közgazdaságtudományi Karának az előadója részvénytársasági, szövetkezeti és polgári perjogi témában.

Fabinyi 1931-ben lépett aktív politikusi pályára. Kormánypárti programmal a kiskundorozsmai választókerületben megválasztották képviselőnek. 1932-től kereskedelemügyi miniszter a Gömbös-kormányban (1932. október 1. – 1935. március 4.). 1935-ben Pécssett szerzett mandátumot, s 1935. január 6. és 1938. március 9. között pénzügyminiszter volt. Vagyis néhány nappal a győri program bejelentése után mondott le posztjáról, utódjául *Reményi-Schneller Lajost* nevezték ki. Fabinyi ezek után lett kormányzói döntéssel a felsőház tagja, illetve „meghívták”, legyen a MÁH alelnök-vezérigazgatója. Úgy festett, karrierje töretlenül ível fel:

1940-ben a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagjává választották. A német megszállás után azonban Fabinyi is nehéz helyzetbe került. Reményi-Schneller Lajos a 6294/1944. Va. Res. P. M. IV. főszám alatti ügyiratban kifogást emelt Fabinyi MÁH-nál betöltött pozíciói ellen. A nyilas kormányzat számára is útban volt Fabinyi, ezért 1944. november 22-én leváltatták a MÁH-nál betöltött valamennyi posztjáról. A háború befejezte után is „egyértelmű” volt, hogy Fabinyi nem maradhat semmilyen poszton a MÁH-ban. 1945. november 30-ai hatállyal felmondtak neki, majd másnap nyugdíjazták. Fabinyi azonban ekkorra már rég elhagyta Magyarországot (MNL OL Z 53– 49).

4. ÖSSZEGZÉS

A Magyar Általános Hitelbank és vezetői a kezdetektől egy célnak rendelték alá munkájukat. Ez pedig nem volt más, mint a magas szakmai színvonalú szolgáltatás bárki számára – legyen az ügyfél vállalat, magánszemély vagy maga a mindenkori magyar állam. Támogatták a magyar ipar és pénzügyi rendszer kiépülését, de az emberbaráti célok és a kultúra dotálása sem volt idegen tőlük. Volt, akit elismert a kor és a kormányzat, voltak azonban, akiknek nem ez jutott osztályrészül. Tényként rögzíthetjük, hogy a dualista kor, de a Horthy-rendszer gazdasága és pénzügyei is nagyon másként alakultak volna, ha nincs a Magyar Általános Hitelbank, és ha nem a tanulmányunkban emlegetett, magas műveltségű, kiváló bankárok vezetik ezt az intézményt.

HIVATKOZÁSOK

- BERNÁT ISTVÁN (1914): *Pallavicini Ede örgróf emlékezete*. Kilián biz., 13 p.
- FENYŐ MÁRIÓ (1972): *Hitler, Horthy and Hungary*. New Haven, Yale University Press,
- FERBER KATALIN – NAGY KRISZTINA (1990): *A Budapesti GIRO és Pénztáregylet Rt. 1893–1948*. Budapest, GIRO Elszámolásforgalmi Rt.
- GERLE JÁNOS (1994): *A pénz palotái*. Budapest, Sík.
- HALMOS KÁROLY (2004): *Kornfeld Zsigmond*. In: SEBŐK MARCELL (szerk.): *Sokszínű kapitalizmus*. HVG Kiadói Rt.–K FKI Csoport.
- HEGEDŰS ISTVÁN (é. n. [1942]): *Órségváltás*. Budapest, Stádium.
- HOLBESZ ALADÁR (2012): *A magyar hitelszervezet története*. Budapest, Históriaantik Könyvesház.
- HOMONNAY FARKAS (1946 [1947]): *Banktörténet. A fizetesközvetítés fejlődése Babylontól napjainkig*. Budapest, Officina Nyomda és Kiadóvállalat.
- KATUS LÁSZLÓ (2007): *A Osztrák–Magyar Monarchia közös piaca*. In: GERŐ ANDRÁS (szerk.): *A Monarchia kora – ma*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, pp. 22–43.
- KORNFELD TAMÁS (2014): *Nem mindennapi élet* (fordította: Borbás Mária). Budapest, Corvina Kiadó.
- KOVÁCS TAMÁS (2013): *Az MNB és a „győri program” finanszírozása*. In: HALM TAMÁS (szerk., 2015): *A Magyar Nemzeti Bank szerepe a magyar gazdaságban – változó történelmi korszakokban*. Budapest, Magyar Nemzeti Levéltár, pp. 27–41.
- KÖVÁGÓ JÓZSEF (1994): *Emlékezés a Náci-ellenes Magyar Katonai Ellenállásra*. Budapest, Püski.
- KÖVÉR GYÖRGY (közread. és bev., 1993): *Báró Ullmann György naplójegyzetei*. Debrecen, 1945. február 27. – április 1. *Valóság*, 7., pp. 61–87.
- KÖVÉR GYÖRGY (2005): *Bankárok és bürokraták. A Magyar Általános Hitelbank igazgatósági tanácsa és igazgatósága (1876–1905)*. *Aetas*, 1–2., pp. 93–114.
- KRAUSZ SIMON (1937): *Életem*. Budapest, Cserépfalvi.
- KUNCZ ÖDÖN (1922): *A magyar kereskedelmi- és váltófog vázlata*. Budapest, Grill K.
- POGÁNY ÁGNES (1989): *From the Cradle to the Grave? Banking and Industry in Budapest in the 1910's and 1920's*. *The Journal of European Economic History*, Vol. 18 No. 3.
- POGÁNY ÁGNES (1991): *The Industrial Clientele of the Hungarian General Creditbank in the Period of Inflation and Stabilization (1920–1926)*. Report from the BHU International Conference 1991. *Papers in Business History*, Vol. 11, London School of Economics and Political Science.
- POGÁNY ÁGNES (1992): *A Magyar Általános Hitelbank és vállalati köre*. *Aetas*, 4., pp. 527–529.
- PÓLYA JAKAB (1895): *A budapesti bankok története az 1867–1894. években*. Budapest, Márkus Samu kny.
- PÓLYA JAKAB – HEGEDŰS LÓRÁNT (1892): *A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank keletkezésének és ötven éves fennállásának története (1841–1892)*, I. köt. Budapest.
- RÁNKI GYÖRGY – PAMLÉNYI ERVIN – TILKOVSKY LORÁNT – JUHÁSZ GYULA (szerk., 1968): *A Wilhelmstrasse és Magyarország (Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944)*. Budapest, Kossuth Kiadó.
- RÁNKI GYÖRGY (1982): *A Magyar Általános Hitelbank a 20-as években. Történelmi Szemle*, 1., pp. 67–81.
- RADNÓTI JÓZSEF (1929): *Pesti pénzülgarchák*. Budapest, May János Nyomda.
- SCITOVSKY TIBOR (1997): *Egy „büszke magyar” emlékiratai*. Budapest, Közgazdasági Szemle Alapítvány.

- STRASSERNÉ CHORIN DAISY – BÁN D. ANDRÁS (1999): *Az Andrássy úttól a Park Avenue-ig*. Budapest, Osiris Kiadó
- SZITA SZABOLCS (2005): *Aki egy embert megment – a világot menti meg. Mentőbizottság –Kasztner Rezső – SS-embervásár*. Budapest, Corvina Kiadó.
- TALLÓS GYÖRGY (1995): *A Magyar Általános Hitelbank története (1867–1948)*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Felhasznált levéltári források:

Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltára, Gazdasági Levéltár, Magyar Általános Hitelbank
Z 50 – Magyar Általános Hitelbank, Közgyűlés és Igazgatóság
Z 51 – Magyar Általános Hitelbank, Titkárság
Z 53 – Magyar Általános Hitelbank, Személyzeti és szervezési osztály
Személyzeti ügyek

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Pénzügyminisztériumi Levéltára
Pénzügyminisztérium, Elnöki, Rezervált és Általános iratok (K 256)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Külügyminisztériumi Levéltár
Külügyminisztérium, Rezervált politikai iratok (K 63)